

***NC-5.4. Inleiding tot de filosofie ; deel IV, methodologie 1981-1982
(16 p.)***

Deel IV methodologie : Inhoud

Bibliografische steekproef .	1
Inleiding.	2
<i>I. Verhouding voorwetenschappelijke en wetenschappelijke methode.</i>	2
<i>De vier methoden, volgens Peirce, waarmee men de overtuigingen staaft:</i>	4
a/ The method of tenacity,	4
b/ the method of authority,	
c/ the method of apriory (the apriory method),	
d/ the method of external permanency,	
<i>II. De wetenschappelijke methode.</i>	5
<i>IIA. Verantwoordings- of bewijstheorie.</i>	6
<i>IIB. Vier hoofdtypes van methode.</i>	8
IIba. De semiotische of taalanalytische methode.	9
IIBb. De deductieve of axiomatische methode.	10
IIBc. De experimentele methode.	10
IIBd. De directe methode.	11
IIBda. Hermeneutische methode.	12
IIBdb. De ‘begrijpende’ methode.	13

Bibliografische steekproef . Algemeen:

- M. Wijvekate, *Methoden van onderzoek*, Utr./Antw., 1971;
- I. Bochenski, *Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap*, Utr./Antw., 1961;
- *id.*, *The Logic of Religion*, New York, 1965 (is toepassing op de religieuze taal, vooral pp. 126ss. (*Theories of justification*));
- I. Copi, *Introduction to Logic*, New York/ London, 1972⁴ (I. Taal, II. Deductie, III. Inductie);
- H. Leonard, *Principles of Reasoning (An Introduction to Logic, Methodology, and the Theory of Signs)*, New York, 1967² (o.m. taal, termenleer (terminologie), definitieleer, afleidingsleer);

Vakwetenschappelijk:

- (i) -- G. Squires, *Fysisch experimenteren*, Utr./Antw., 1972 (voor wie experimenteel werk verrichten: statistische verwerking van waarnemingen, experimentele methoden, aantekenen en uitrekenen, publicatie);
- A. Allison e.a., *Recente ontwikkeling in de natuurwetenschappen*, Utr./Antw., 1966 (twaalf deelproblemen uit de biologische wetenschap);

- (ii) -- A. De Groot, *Methodologie (Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen)*, 's-Gravenhage, 1961 ('n zeer degelijk werk:1972⁷);
- C. van Pareren/ J. van der Bend, red., *Psychologie en mensbeeld*, - Baarn, 1979 (*behavioristische, cognitieve, psychoanalytische, 'humanistische' en marxistisch-dialectische methoden in de psychologie*);
- H. Hartmann, *Empirisch sociaal onderzoek*, Utr./Antw., 1973 (degelijk werk voor wetenschappelijk ingestelden inzake sociologische fenomenen);
- L. Rademaker/ H. Bergman, *Sociologische stromingen*, Utr./Antw., 1977 (positivistische, 'functionele', conflictuologische, fenomenologische, symbolisch-interactionistische, ethnomethodologische, systeemtheoretische, ruilleerstellige, marxistisch-dialectische, 'kritische', 'kritisch-rationalistische' methoden in de sociologie);

Wijsgerig:

- A. Cresson, *Les systèmes philosophiques*, Paris, 1935 (sciëntistisch-naturalistische, spiritualistische, idealistische, agnostische en fideïstische methoden);
- J. Butler, *Four Philosophies and their practice in Education and Religion*, New York, Evanston, London, 1968-3 (epistemologisch: naturalistische, idealistische, realistische, pragmatistische, existentiële en taalanalytische methoden);
- E. Rogge, *Axiomatik alles möglichen Philosophierens; (Das grundsätzliche Sprechen der Logistik, der Sprachkritik und der Lebensphilosophie)*, Meisenheim/ Glan, 1950;

-- P. Kurtz, *Decision and the Condition of Man*, Seattle, 1965 (verzoeningspoging van naturalisme, taalanalyse en existentialisme : boeiend. is pp.19/84 (The Logic of Coduction).

Na een inleiding tot motief-, intentie- en historische en teleonomische verklaringen van feiten, bespreekt steller:

(i) *het reductionisme*, dat, in zijn fysicalistische vorm, psychologische en biologische fenomenen herleidt (reductie) tot fysicale (fysisch-chemische) wetten en, in zijn individualistische vorm, sociale fenomenen herleidt tot psychologische en biologische wetmatigheden, die de individuele mens eigen zijn (o.c., pp. 70/74);

(ii) *het holisme*, dat beide herleidingen of reductietypes verwerpt en beweert dat de werkelijkheid bestaat uit verschillende 'niveaus', werkelijkheidspeilen dermate dat autonome, hogere peilen niet herleidbaar zijn tot lagere en, diachronisch-evolutionair, dat er niet enkel evolutie is, doch emergente evolutie (Lloyd Worgan, Sam. Alexander) zo dat uit 'tijdruimte' (materie) een chemisch en daaruit een levens-, geestes-sociaal en cultureel peil evolueerden;

Deze 'holistische' visie wordt voorgestaan vooral door functionalisten, fenomenologen en zelfs door taalanalytici (o.c., pp. 74/75);

(iii) *het coductionisme* (stellers mening) beweert dat beide, en reductionisme en holisme, geldige inzichten vertegenwoordigen en dus een verzoening nodig is);

-- K.-O. Apel, *Szientistik, Hermeneutik, Ideologiekritik(Entwurf einer Wissenschaftslehre in erkenntnisanthropologischer Sicht*, in K. Apel e.a. *Hermeneutik und Ideologiekritik*, Fankf. a. M., 1971, s. 7/44 (sciëntistiek (neo-positivistisch vooral) en hermeneutiek (vgl. Dilthey's 'verstehende' methode) zijn complementair; beide moeten doorheen de ideologiekritiek te passeren, - wat dus ook 'coductief' of 'verzoenend' is doch Duits van mentaliteit);

-- W. Hirsch, *Ueber die Grundlagen einer universalen Methode der Philosophie*, Bad Homburg, 1969.

Inleiding.

"Methodologie is (...) de theorie over de toepassing van de logische wetten op de onderscheidene domeinen". (*I. Bochenski, Wijsgerige methoden in de mod. wet.*, blz. 19),

Scherper uitgedrukt: methodologie ontstaat uit de fusie van epistemologie, die het kennend contact met de werkelijkheid bestudeert (de verschillende domeinen van de werkelijkheid), en logica, die de geldigheid van implicaties (inherenties) nagaat. Daardoor kunnen wij het kort maken.

I. De verhouding tussen voorwetenschappelijke en wetenschappelijke methode.

Bibliogr. steekproef:

-- A. de Waelhens, *Existence et signification*, Louvain/ Paris, 1958 (vooral pp. 75ss.), waar steller zegt dat het weten (wetenschap, wijsbegeerte) vanaf Hegel niet meer een verklaring op afstand is van de werkelijkheid, maar 'het leven, tot volle bewustzijn van zichzelf gekomen' Marx, Kierkegaard, Nietzsche, Bergson, e.a. beoefenden de een of andere vorm ervan).

-- H. Arvon, *La philosophie allemande*, Paris, 1970, pp. 17/67 (*L'irrationalisme*, te beginnen met J. Schelling (1775/1854)), pp. 133/183 (*De la phénoménologie à la philosophie existentielle*, - zeker de existentiële denktrant is een soort levensdenken), pp. 69/108 (*La pensée dialectique*, - te beginnen met Hegel (1770/1831), pp. 116/120 (*L'herméneutique*): de 'positieve' methode van Schelling, de 'existentiële' van Kierkegaard, de 'dialectische' van Hegel en Marx, de 'hermeneutische' van Schleiermacher en Dilthey, - zij alle zijn de een of andere vorm van 'het leven', dat tot het bewustzijn van zichzelf komt, zoals de Waelhens zegt;

-- G.E. Moore, *Defence of Common Sense*, in *Contemporary British Philosophy*, 1925, hernam een soort 'commonsensism': de gemeenschappelijke zekerheden van de mensheid (of zelfs van grote mensengroepen) behoort men niet zozeer te betwijfelen als wel te analyseren; de 'Schotse Filosofie' (Th. Reid (1710/1786) e.a.) was ook een commonsensism, dat reageerde tegen de artificiële vertrekpunten van het moderne rationalisme (Descartes, Locke): alle mensen, geleerd of ongeletterd, hebben een gemeenschappelijke ('common') reeks zekerheden (vooral inzake de objectieve werkelijkheid van de hoofdzaken van ons bestaan in de wereld); ook CS. Peirce was 'critisch commonsensist' (cfr. W.B. Gallie, *Peirce and Pragmatism*, New York, 1966, pp. 158ff.: vooral onweerstaanbare overtuigingen, bij zogoed als iedereen instinctmatig aanwezig, treffen de behoefte van de pragmaticist om gemeenschappelijk (en niet louter introspectief en individueel) te denken; cfr. ook K.-O. Apel, *CS Peirce, Schriften*, 11, S. 447:455 (*Pragmatizismus und kritischer Commonsensismus*).

Peirce's stellingen omtrent even 'en '(kennend) denken' bevatten twee aspecten die ons hier interesseren.

(i) "Peirce ging uit van het begrip van een mens als van het levend wezen dat tot denken in staat is. Hij ging van de concrete enkeling uit en van het feit dat denken door een bepaalde gelegenheid uitgelokt wordt, in een situatie plaats grijpt, gelokaliseerd is (...).

Dat impliceert dat het waarom, het waar en het wanneer van het denken beslissend is. Het verstand wordt niet langer als tijdloze toeschouwer verstaan. Denken wordt nu begrepen in termen van zijn doel in het leven. En dit doel heet: als waar bestempelen. Het middel daartoe is het denken". (Kl. Oehler, ed., *CS. Peirce, Ueber die Klarheit unserer Gedanken*, Fr. a. M., 1968, S. 103).

Daarbij valt Peirce's nadruk op de 'faculty of divining the ways of Nature', het vermogen in de mens om de 'wegen' van de 'natuur' te 'raden' (o.m. in zijn *Instinct and Abduction*) (o.c., 116), d.i. om de natuur abductief (door middel van vruchtbare hypothesen) af te tasten. Peirce's kritisch commonsensisme gaat ervan uit dat zoiets als een instinct bestaat, d.i. iets dat vergissingsloos feilloos, is in zijn eigen domein.

Zulke vage overtuigingen, die er onbetwifelbaar uitzien, hebben hetzelfde type van grondslag als de wetenschappelijke overtuigingen: zij berusten namelijk op ervaring, op de omvattende dagelijkse ervaring van vele geslachten van vele volkeren.

Zo een ervaring is zonder waarde voor gedifferentieerde wetenschappelijke doelstellingen (...), ofschoon alle wetenschap, zonder er zich gewoonlijk bewust van te zijn, in feite de waarheid van de vage resultaten van het voorwetenschappelijke denken inzake de alledaagse ervaring vooronderstelt". (o.c., 122/123).

(i) De vier methoden, volgens Peirce, waarmee de mens zijn overtuigingen staaft:

a/ The method of tenacity,

de koppigheidsmethode: het antwoord op een vraag wordt zo gegeven dat al wat een vooropgezette mening staaft (met uitbanning van al wat ze ondergraaft:- vele mensen klampen zich vast op die manier) bestendig herhaald wordt; men houdt gewoon de eigen overtuiging voor 'de' waarheid en houdt er zich mordicus aan;

b/ the method of authority,

de gezagsmethode: wat de eigenzinnigheids- of koppigheidsmethode individueel doet, dat doet de gezagsmethode collectief; dat de anderen net als ik denken, stelt gerust; 'men' denkt zo; Rome, zowel het heidense als het kerkelijke, om een soort feitelijke universaliteit te bevorderen, deed het graag zo; overal waar groepsbelangen op het spel staan, daar duikt de autoritaire methode op; al wat anders denkt of gelooft, wordt uitgebannen als 'ondergravend';

c/ the method of apriory (the apriory method),

de vooropstellingsmethode: deze discussieermethode laat de persoonlijke voorliefde werken, doch zo dat, daarover, onderling geredetwist wordt; Peirce geeft als voorbeelden Descartes, Leibniz, Kant, Hegel; - men ontsnapt aan de autistische structuur van de koppigheidsmethode alsook aan de uitwendige druk van de autoritaire methode, maar men blijft steken in de subjectieve voorliefden; vooral de filosofie lijdt daaraan;

d/ the method of external permanency,

de methode van de uitwendige duurzaamheid: Peirce definieert 'werkelijkheid' als dat wat, in zijn eigenschappen, onafhankelijk is van wat wie ook ervan denkt (How to Make Our Ideas Clear, IV, 406; Kl. Oehler, o.c., S. 80); gevolg: wat telkens weer (duurzaam) identisch is voor wie ook er op ingaat, is werkelijk; dat is de wetenschappelijke methode (cfr. E. Walther, CS. Peirce, Die Festigung der Ueberzeugung und andere Schriften, Baden-Baden, s.d., S. 49/58; d.i. uit The Fixation of Belief, in Popular Science Monthly, 12 (1877), pp. 1/15; Kl. Oehler, o.c., S. 105/110).

Ongemerkt zij dat, ook bij wetenschappers, de vier methoden aan het werk zijn, zelfs als zij dit niet willen geweten hebben, doch dat de wetenschappelijke methode, op de lange duur, de enig geldige is."

Men kan Peirce 's standpunt vergelijken met Karl Popper 's pleidooi voor een 'open' maatschappij (onder niet-autoritair oogpunt).

Men kan zijn lijst van vier methoden ook vergelijken met I. Bochenski's differentiaal: (1) blinde -sprongtheorie; (2) gematigd rationalisme; (3) volstrekt rationalisme (ofwel ziet men af van iedere rationele verantwoording ofwel aanvaardt men rationeel betoog nevens irrationele beweegredenen ofwel is men exclusief rationeel ingesteld; beide uitersten lijken ons zo goed als onbestaande); vgl. *I. Bochenski, The Logic of Religion*, pp. 126ss.

II. De wetenschappelijke methode.

Steunend op wat in de logica gezegd werd over ab-, de- en inductie, kunnen wij beweren dat de drie eerste methoden hoogstens abductieve waarde hebben: koppige en eigenzinnige, autoritaire en collectivistische en a-priorisch ingestelde mensen kunnen prachtige inzichten bezitten, doch, methodologisch, zijn zij slechts hypothesen (abducties) die op deductieve en inductieve controle wachten, meer niet.

Inderdaad, abductie bestaat erin feiten te bestuderen en een theorie te ontwikkelen (verklaring), die een (noodzakelijke en) voldoende reden of grond ('verklaring' geheten, meestal) geeft voor die vastgestelde feiten (beginsel van 'voldoende reden of grond': afzonderlijk noodzakelijk en gezamenlijk voldoende redenen of gronden alleen maken iets (die feiten) begrijpelijk).

Abductie is creatief: zij schept echt nieuwe ideeën; immers, deductie leidt enkel de noodzakelijke gevolgtrekkingen af en inductie preciseert aan de hand van de feiten de waarde van ab- en deductie. Peirce schetst het als volgt:

Het verrassende feit F wordt waargenomen;

De reactie van ons verstand is: indien R de noodzakelijke en voldoende reden of grond is van F, dan verrast F niet meer doch is 'vanzelfsprekend', 'begrijpelijk'; dit is de abductieve fase;

Indien R juist is, dan behoort F, hernomen in een proefneming (zelfwerkdadigheidsbeginsel: indien ik volgens R handel, dan zal een nieuw feit F' volgen), in F' in nieuwe vorm te voorschijn te komen (deductief en inductief aspect);

Daaruit blijkt of, ja dan neen, R juist is, d.i. met nieuwe, experimentele of verifiërende feiten klopt.

“Zodoende is de inductie een bewijsmethode die (i) van hypothesen en (ii) van voorspellingen over de resultaten van mogelijke experimenten uitgaat.”(Kl. Oehler, o.c., S. 115).

“Hier ligt, m.i., een vorm van de door Dilthey beschreven 'hermeneutische cirkel' of (om met Hegel te spreken) van de dialectische 'bemiddeling' voor ons”. (*K.O. Apel, CS Peirce, Schriften*, I, S.140). Inderdaad, niet enkel duidt men F (feit), doch men loopt in die deductief-inductieve duiding vooruit op toekomstige feiten, die

uitsluitseel geven over de al dan niet juistheid van die duiding. Hegel, Dilthey spreken over duiden of 'bemiddelen'; Peirce spreekt over duiden of 'bemiddelen', die getoetst worden insluiten. Duiden, 'bemiddelen' is hypothesen vooruitzetten, inductie duidingen, bemiddelingen toetsen aan nieuwe feiten. Dat is de 'vruchtbare cirkel' van de ab- de- en inductieve duiding.

IIA. Verantwoordings- of bewijstheorie.

De 'wetenschappelijke' methode, steunend op uitwendige duurzaamheid, liefst gemeenschappelijk vastgesteld, bevat dus een verantwoording of 'justificatie'.

I. Bochenski, The Logic of Religion, p. 118, zegt: Wij heten 'verantwoording' (betoog, argumentatie) die activiteit waardoor een (zinvolle) uitspraak verantwoord wordt".

Typologie der betogen.

In zijn wijsgerige methoden in de moderne wetenschap, blz. 25/26, onderscheidt Bochenski twee hoofdsorten of types van verantwoording:

(i) *directe* (waaronder hij de husserliaanse fenomenologie, ook in haar existentiële toepassing rangschikt) en

(ii) *indirecte*, (waaronder hij de semiotische (= taalanalytische) methode (de werkelijkheid wordt geanalyseerd doorheen de taaltekens), alsook de deductieve (axiomatische) en de reductieve (empirische) methoden rangschikt).

In zijn *Logic of Religion*, p. 118s., herneemt *Bochenski* die tweedeling, erbij voegend dat de directe methode steunt op de aanwezigheid van haar object, dat in een inzicht, zintuiglijk ('Ik zie daar rook opstijgen') of niet-zintuiglijk ('Ik zie dat klaar in') rechtstreeks bereikt wordt, terwijl de indirecte methode, in afwezigheid van haar object, tot 'redenering' verplicht is.

Besluit:

Er bestaan drie fundamentele wijzen waarop men een uitspraak kan verantwoorden 'by insight, door inzicht (direct), by deduction, or by reduction' (o.c., p. 123).

Typologie der indirecte betogen.

I. Bochenski, o.c. 120, verbetert Aristoteles door Jevons en Lukasiewicz, die beweren dat er twee types van betoog bestaan, deductie en reductie:

deductie: indien p, dan q, welnu p, dus q;

reductie: indien p, dan q, welnu q, dus p. (Zie *Logica*, blz. 73, 74).

De reductie kent **a/** verklaring (zie abductie) en **b/** 'verificatie' (zie op abductie volgende de- en inductieve controle), gebruikelijk zowel in de natuur- als in de geestes- of menswetenschappen, ofschoon op aangepaste wijze. Wetenschap bevat typisch en verklaring en verificatie. Denk aan de ervaringscyclus van De Groot in zijn methodologie.

K. Popper, *Poverty of Historicism*, London, 1957, p. “132, zegt:

“In de wetenschap gaat het steeds om verklaringen, voorspellingen en toetsingen (...). Uit de hypothese, die moet getoetst worden, b.v. een universele wet, samen met sommige andere uitspraken, die, in dit geval, geen problemen stellen, b.v. sommige beginvoorwaarden (van het wetenschappelijk werk), leiden wij de een of andere prognose (voorspelling) af.- Daarna confronteren wij deze prognose, hoe dan ook, met de resultaten van hetzij experimentele, hetzij andere waarnemingen.

Overeenstemming van de hypothese ermee wordt als versterking van de hypothese opgenomen; klare afwezigheid van overeenstemming ermee wordt beschouwd als weerlegging of ‘falsificatie’ (valsheidsbewijs)”.

Opm. -- Omtrent verklaring.

-- *S. Cannavo, Nomic Inference*, The Hague, 1974 (sterk taalanalytisch houdt dit boek zich bezig met ‘nomische afleiding’, waarvan, in zijn taal, verklaring maar één type is);

-- *E. Nagel, The structure of Science*, 1961 (heeft het o.m. over verklaring: hij houdt het ‘hoe’ en het ‘waarom’ voor onscheidbaar; onderscheidt deductie, probabilistische (statistische), teleologische (functionele) en genetische (b.v. historische) verklaringstypes;

Ook *Bochenski, Wijsgerige methoden*, blz. 140 vv., onderscheidt een meervoud van ‘verklaringen’:

a/ konkomitantiële en functionele, **b/** onvoorwaardelijke en statistische, **c/** oorzakelijke (causale) en teleologische verklaringen.-

Uit deze ultrakorte opsomming blijkt dat verklaren heel wat meer is dan causaal verklaren (wat vroeger meermaals gedacht werd).

Opm.-- Omtrent verificatie.

I. Bochenski, Wijsgerige methoden, blz. 77, somt, volgens Reichenbach, de vier grote types van toetsing op:

a/ logische verificatie (een of ander gesloten bewijsvoering),

b/ empirische verificatie (door middel van ‘tastbare’ feiten); tweevoudig:

(i) fysicaal (de zonnetemperatuur is wel fysicaal vast te stellen, doch technisch niet-uitvoerbaar);

(ii) technisch (de lichtsnelheid kan met technische apparatuur gemeten worden),

c/ transempirisch (het bestaan van de onsterfelijke ziel is verifieerbaar met geëigende middelen);

Vooraf door deze laatste toetsingsmethode verwijderd men zich van het traditionele secularistische materialisme en zelfs positivisme, dat op dit terrein exclusief is: wel is het waar dat een vraag, waarop slechts een antwoord past dat niet door ‘ervaring’ kan getoetst worden, een schijnvraag is, zoals de positivisten beweren; de hele vraag is: wat ‘is’ ‘ervaring’? Er zijn ervaringen die, voor niet-vooringenomen geesten, duidelijk wijzen op het bestaan van transempirische feiten, maar dan ‘ervaringen’ die verschillen van het platte type waarmee een aantal positivisten (en neo-positivisten): komen aandragen als de enig geldige (wat ideologie is en geen wetenschap).

Bibliografische steekproef:

(i) historisch:

-- A. Farges, *La crise de la certitude (Etude des bases de la connaissance et de la croyance)*, Paris, 197 (dit kriteriologisch werk, hoewel oud, is nog steeds waardevol: de directe (inzicht, zintuiglijk of ideëel) en de indirecte methoden (deductie; reductie (gezagsargument, inductie)) komen grondig ter sprake);

-- Ch. Lahr, *Logique*, Paris, 1933, pp. 533/659 (*Logique appliquée ou méthodologie*: wetenschap en wetenschappen, algemene methodologie, bijzondere methodologie (wiskun-dige, natuur- en menswetenschappelijke methodeleer);

(ii) actueel:

-- Barzin e.a., *Démonstration, vérification, justification (Entretiens de l' Institut International de Philosophie, Liège, septembre 1967)*, Louvain/ Paris, 1969 (o.m. McKeon, *Discourse, Demonstration, Verification, and Justification*;

-- H. Bunge, *La vérification des théories scientifiques*;

-- J. Vuillemin, *Mesure, vérification, langage*;

-- G. Granger, *Vérification et justification comme auxiliaires de la démonstration*;

-- T. Kotarbinski, *La justification active*, enz.);

-- G. Pappas, ed., *Justification and Knowledge* (New Studies in Epistemology), Dordrecht, 1979 (essay's inzake epistemologische verantwoording van stellers als Lehrer, Sosa, Goldman, Swain, Pappas, Chisholm, Cornman, Pollock, Pastin, Sellars, Firth, Kelsik);

Betreffende het differential 'irrationalisme (sprongtheorie)/ rationalisme (partiële of totale redelijke verantwoording) zie:

-- W. Bartley, *Flucht ins Engagement (Versuch einer Theorie des offenen Geistes)*, München, 1962 (afrekening met enkele hoofdfiguren van de recentere protestantse theologie (K. Barth, E. Brunner, R. Niebuhr, P. Tillich e.a., die beweren dat ook de rationalist rationeel niet-verantwoorde (en niet-verantwoordbare) uitgangspunten heeft, net als zij (die er eerlijk voor uitkomen dat zij een 'irrationele sprong' wagen om te 'geloven')), - doch Bartley zelf, uitgesproken rationalist, in de geest van Karl Popper, geeft toe dat het rationalisme van Descartes en Locke veeleer een programma is dan een uitgevoerd rationalisme, althans tot op heden: geeft de 'irrationalist' de laatste rationele verantwoording op, de rationalist à la Bartley geeft die precies niet op, ook al bezit hij ze nog niet).

II B. Vier hoofdtypes van methode.

Kort gaan wij nu in op de vierdeling van Bochenski. Op één opmerking na: de taalanalytische (semiotische of tekentheoretische) methode, de deductieve (axiomatische) methode, alsook (onder de directe methodes) de fenomenologisch - existentiële methode, - zij alle zijn eigenlijk abductief en de- en inductief gestructureerd in haar ontstaan.

Inderdaad, de taalanalyticus, op zeker ogenblik, ziet, te midden van zijn tekenanalytische arbeid, "n uitweg" (abductie, verklaring, hypothese), die hij daarna in

zijn uitgegeven tekst in uitgewerkte (o.m. en vooral verificatie (de- en inductieve gegevens bevattende) vorm aan de lezer voorlegt (m.a.w. wat de lezer van zo een semiotisch werk onder de ogen krijgt, ziet er niet reductief (ab-, alsook de- en inductief (verklarend en verificerend)) uit, doch is het (indien gelukt);

Hetzelfde voor een boek van geformaliseerde (axiomatische) logistiek, wiskunde of empirisch - wetenschappelijke theorie: op zeker ogenblik had steller ervan een 'intuïtief-naïef' inzicht (abductie of verklaring); snel zet hij zich aan het werk en begint de symboolreeksen axiomatisch te deduceren en af te leiden: het resultaat is (de- en inductief uitgewerkt, de verificatie) beslissend (hij heeft dan 'de proef op de som' of zijn 'intuïtie' (hypothetisch inzicht) juist was of niet; indien tevreden, publiceert hij dit: de lezer ziet alleen de de- en inductieve 'proef op de som' (tenzij hij, in de inleiding b.v., vertelt hoe en wanneer hij de beginintuïties had, want dan vertelt hij zijn abductieve fase erbij).

Doch ook de fenomenoloog 'ziet' ('schouwt', zoals fenomenologen graag zeggen) de essentie van wat hij onderzoekt, globaal, op zeker ogenblik: *F. Buytendijk, Het voetballen*, in *Tijdschr. v. Fil.*, 13 (1951): 3, blz. 391/ 417, b.v. heeft voorzeker zijn intuïties (d.i. de globale aanvangsinzichten, d.i. zijn abductief inzicht of verklaring) gehad op het plein; daarna 'schrijft hij zijn tekst uit', die een fenomeen (hier: het voetballen) in zijn 'wezen' (eidos, wezenheid, essentie) blootlegt; aan het resultaat, de uitgeschreven tekst, meet Buytendijk (en de lezers van zijn tekst) of de intuïtie 'geldig', d.i. verifieerbaar, is of niet.

Pater Bochenski geeft zo goed als geen acht op het proces van ontstaan van wetenschap (en ook van voorwetenschappelijke kennis en verantwoording);

Peirce daarentegen wel: voor hem is wetenschap een proces en wel een verklarend (hypothetisch of abductief) en toetsend (de- en inductief) proces, ook al geeft de tekst dat niet zo onmiddellijk te zien. De tekst is resultaat; hij is niet het proces zelf tenzij in gestolde vorm.

IIba. De semiotische of taalanalytische methode.

Zie *Bochenski, wijsg. methd.*, blz. 45/89; aangezien de tekenleer reeds uiteengezet werd in deel II (epist.: duidingsleer, vooral blz. 7vv.), verwijzen wij naar die tekst daar.

Een opmerking:

F. Bochenski, The Logic of Religion, pp. 121ff. behandelt het gezagsargument semiotisch, taalanalytisch. Inderdaad, b. v. de teksten van de Bijbel zijn een taal (spreken) over God e.d.:

(i) God, enz. is de nultrap;

(iii) het spreken (in de Bijbeltekst vastgelegd over God en zo) is eerste semiotische trap of object-taal (rechtstreekse rede);

(iv) het spreken (de taal, de tekst) over die objecttaal of rechtstreekse (taal)rede is metataal (als men wil: 'taal over de taal' (en niet meer over de zijnden of dingen en processen)).

Zie hoger blz. 15/17 (semantische taaltrappen, vergeleken met de intentionaliteitsleer der scholastiek). Welnu, wat de kerk zegt over (de waarde van) de Bijbelse teksten of wat de theologen en exegeten over die eerste taal over God en aanverwante zeggen, is metataal.

Het gezagsargument is dar ook, in dit geval, (i) een tekst (object-taal) (ii) met een contextuele eigenschap (zie hoger blz. 81 (tekst en context): men heeft, in kerkelijke middens, en de Bijbel(tekst) en de (gezags)context, d.i. een reeks uitspraken over de (waarde van die) tekst (onfeilbaarheid o.m.).

Kort en geleerd:

'semiotisch of taalanalytisch' - gezegd: er is een objectieve en een metatalige zijde aan het kerkelijke spreken over God en aanverwante. Voor de rest zie blz. 76 (gezagsargument inductief gezien).

IIBb. De deductieve of axiomatische methode.

Zie *Bochenski, Wijsg. methoden*, blz. 91/124.

Aangezien wij reeds, in de logica, blz. 92/103 (vooral blz. 100vv. (formalisering, d.i. symbolisering en axiomatisering en operationalisering)), de axiomatische methode kort geschetst hebben, verwijzen wij daarheen. Cfr. *H. Barraud, Gcience et phil.*, Louvain/Paris.

IIBc. De experimentele methode.

Zie *Bochenski, wijsg. meth.*, blz. 125/171 (De reductieve methoden).

Aangezien, in deel I (epistemologie), blz. 12/15, een zeer korte schets is gegeven van wat de structuur van harde (experimentele, ja, operationalistische) wetenschap is, verwijzen wij naar dat applicatief model.

Wij herhalen hier nog eens de structuur methodologisch gezien.

(i) Observatief of waarnemingsgedeelte:

men stelt een verrassend feit, een 'vreemd' of 'onverklaard' feit. vast: dit zijn de begin-'data' of -gegevens van de zintuiglijke ervaring, steeds 'publiek', d.i. voor allen, die willen onderzoeken, toegankelijk (het groeps- en exemplarisch karakter; cfr. Th. Kuhn);

(ii) Descriptief of beschrijvingsstadium:

het eerste wat de experimentator, in operationalistische zin, doet, is een taxinomie, een begrippensysteem, dat zijn vocabularium of terminologie bevat, vastleggen, en wel zo dat de woorden zo gedefinieerd zijn dat zij in experimentele testen toetsbaar zijn (niet vage taal) en tot geen enkele vorm van misverstand in het milieu der onderzoekers aanleiding geven;

(iii) Hypothetisch of verklarend stadium.

Het waargenomen en in solied-operationele taal beschreven feit krijgt zijn noodzakelijke en voldoende voorwaarden ('redenen of gronden') toegewezen, waardoor het 'begrijpelijk', 'logisch' verstaanbaar wordt;

M.a.w. het ‘lemma’, zou platonische taal zeggen (de ‘abductie’ in peirciaanse taal) formuleert de afzonderlijk noodzakelijke en gezamenlijk voldoende voorwaarden, onder dewelke het waargenomen feit, operationeel verwoord, logisch uitlegbaar wordt (en dus niet meer ‘verrast’, ‘bevreemdt’);

(iv) Verificatief of toetsingsstadium:

Men deduceert uit de vooropgestelde hypothese (lemma, abductie) conclusies zo dat zij bruikbaar (operationeel) zijn in een proef op de som ervan (deductieve controle of ‘analyse’ (in platonische taal)); - men zet de proef of experiment, getrouw de hypothese weergevend, op touw: het resultaat (uitslag) beslist (indien bevestigend: verificatie; indien ontkennend: ‘falsificatie’) (inductieve controle op ‘analyse’), m.a.w. men induceert en controleert de logische implicaties van de hypothese.

Bibliografische opm.:

-- A. De Groot, *Methodologie*, 1972⁷, blz. 29vv. beschrijft dit als de ‘empirische cyclus’ of ervaringskringloop van de (experimentele) wetenschap.

Cfr. ook: -- D. Bronstein e.a., *Basic Problems of Philosophy*, Prentice-Hall, N.J., 1964³, pp. 1/63 (*Methodology*; o.m. Cl. Bernard, *The Experimental Method*);

-- A. Cornelius Benjamin, *Operationism*, Springfield (Ill.), 1955;

-- Bridgman, *Logic of modern Physics*, New York, 1927; als toepassing b.v. R. Pinxten, *The notion of ‘concept’ in cognitive psychology*, in *Philosophica Gandensia*, New Series, 10 (1972), pp. 14/42 (het begrip ‘begrip’ wordt operationeel beschreven om uit het moeras van de begripsbeschrijvingen van traditionele aard te geraken).

IIBd. De directe methode.

Zie *Bochenski, Wijsg. meth.*, blz. 27/44 (De fenomenologische methode); Zie deel II (duidingsleer), blz. 3vv. (structuur van het bewustzijn); zie hoger blz. 15vv. (Intentio-leer).

Bibliogr. steekproef:

-- H. Bakker, *De geschiedenis van het fenomenologisch denken*, Utr./Antw., 1964 (Husserl, Scheler, Heidegger, Sartre, Merleau-Ponty);

-- A. Tymieniecka, *Phenomenology and Science in Contemporary European thought*, New York/ Toronto, 1962 (fenomenologie à la Husserl met toepassingen op de kennis van de medemens (Jaspers) en de wereld (Heidegger)).

De kern komt hierop neer: vertrekkend van de werkelijkheid zoals zij zich, louter fenomenaal, d.i. zonder rekening te houden met traditie of theorieën, met zelfs het werkelijke bestaan ervan, in het bewustzijn (intentioneel opgevat, namelijk als ontmoeting van een ik met een gegeven of object), direct te zien en te ‘schauwen’ (zoals de fenomenologen graag zeggen) geeft, tracht de fenomeenbeschrijver een wezensinzicht in woorden vast te leggen volgens een aantal spelregels.

Het ideale object van fenomenologie zijn de belevingen van de mens en de medemens: het voetballen (merk het werkwoord op: niet het voetballen als systeem, doch het voetballen als beleving), zoals in bovengenoemd artikel van Buytendijk;

-- G. Marcel, *Homo viator*, Paris, 1944, pp. 39/91 (*Esquisse d' une phen omen ologie et d' une métaphysique de l' espérance*), geeft een fenomenologie van de hoop, d.i. van het hopen als beleving ('expérience vécue', 'Erlebnis');

-- G. van der Leeuw, *Phänomenologie der Religion*, Tübingen, 1956², geeft een fenomenologie van de religie : achtereenvolgens worden **a/** het object (de 'macht'), **b/** het subject (de 'heilige') mens, de 'heilige' gemeenschap, het 'heilige' in de mens (d.i. de ziel als machtdragend aspect van de mens), **c/** het object en het subject in hun inwerking op elkander (uitwendige en inwendige handeling), **d/** de 'wereld', **e/** de 'Gestalten' of 'vormen' (religies en religiestichters) beschreven in hun 'fenomeenkarakter'; op het einde, s. 768/777, geeft v.d. Leeuw zijn methode:

(i) eerst een waargenomen feit (hier: religie),

(ii) de naamgeving (terminologische fase),

(iii) de auto-implicatieve fase (men schakelt religie in zijn leven in, om ze mee te beleven, ze te doorleven,

(iv) de wezensbeschrijving (via 'epochè' of tussenhaakjeszetting en van metafysische en van positief-wetenschappelijke stellingen omtrent religie (de 'eidetische' of essentie-beschrijvende fase),

(v) de 'apperceptieve' fase, die het fenomeen 'religie' in samenhangen ziet (niet de eng

- causale van de vakwetenschapper of de stroeve van de metafysieker), -- naamgeving, beleving, wezensbeschrijving, en samenhangbeschrijving maken samen het begrijpen (verstehen) uit,

(vi) tenslotte de correctieve fase: de fenomenoloog raadpleegt filologie en archeologie b.v. om zijn inzichten te schaven; -- zo wordt de 'zin' of 'betekenis' van een fenomeen (hier: religie) blootgelegd. Men ziet dat, in tegenstelling tot een aantal 'platte' (neo-) positivisten of operation(al)isten met hun minachting voor de directe en fenomenologische methode, deze methode wel stevig' gestructureerd is.

Bibliografische steekproef:

-- A. de Waelhens, *Existence et signification*, Louvain/ Paris, /1953, vooral pp. 75ss. (Signification de la phen omen ologie), waar de 'explicitatie van de beleving' ter sprake komt; -- men voelt dat de zo beoefende fenomenologie zeer dicht bij één soort psychologie komt te staan, namelijk als wetenschap van het subject in zijn belevingen (zie o.c., pp. 110ss.).

IIBda. Hermeneutische methode.

De fenomenologie loopt, op zeker moment, ineen met de hermeneutiek, d.i. de duidende beschrijving van tekens; vgl. O. Pöggeler e.a., *Hermeneutische Philosophie*, München, 1972 (Pöggeler, Dilthey, Heidegger, Bollnow, Gadamer, Ritter, Becker, Apel, Habermas, Ricoeur): men 'ontmoet' het object via zijn expressies of tekens.

Dit stelt meteen de vraag naar de begrensde van het directe karakter van de 'directe' methode:

(i) er is blijkbaar veel indirects in de directe methode;

(ii) K.- O. Apel, *CS Peirce, Schriften*, II, S. 159ff., heeft het over de verhouding, volgens Peirce, tussen waarneming en duiding: alle waarneming is, van meet af aan, reeds (on)bewust duiding;

Gevolg: het is niet verwonderlijk dat de directe methode 'hermeneutisch' d.i. duiding is! Het 'inzicht' dat Bochenski als typisch voor de directe methode opvat (zintuiglijk, ideëel), - het 'schauwen' van het wezen van Husserl e.a. (of wezensintuïtie), - dat alles is reeds duidend inzicht, duidend schouwen.

Opgemerkt zij dat de dieptepsychologen het duidingskarakter benadrukt hebben: zo b.v. zijn er overbepaalde fenomenen ('n symptoom, b.v. een hysterische verlamming, een droom, een verspreking, die 'het onbewuste' blootgeven via die 'tekens'), d.w.z. er is een meervoud van factoren in aan het werk of zij hangen innerlijk samen (complex): overduiding is, in meer dan één geval, nodig, d.w.z. na een eerste schijnbaar samenhangende duiding, dwingt zich een tweede, eveneens zinvolle duiding op t.g.v. overbepaaldheid.

Welnu, welke belevingen zijn niet ergens van die aard en duidbaarheid?

IIBdb. De 'begrijpende' methode.

Een van de beste uiteenzettingen over het 'Verstehen' (Dilthey), staande t.o. v. het loutere 'Erklären' (verklaren), geeft *Ph. Kohnstamm, Persoonlijkheid in wording*, Haarlem, 1929, blz. 11/21 (Begrijpen als wetenschappelijke methode).

(1) *Twee bewegingen als waargenomen feiten* (observatieve fase).

(i) Kijkt men door een microscoop naar in een vloeistof zwevende stuifmeelkorrels, dan 'dansen' ze op en neer (brownse beweging); honderd jaar nadat de botanicus Brown dit opgemerkt had, komt de fysica tot een probleem en een hypothese met verificatie ervan;

(ii) Kijkt men, in een danszaal, naar de jeugd, die disco en punk danst, dat ziet men een op en neer' maar dan van een andere aard, blijkbaar: ook hier kan men een hypothese met verificatie voor opstellen om dit 'eigenaardig gedrag' te 'verklaren' of te 'begrijpen'.

(2) *Twee verklaringstypes.*

Zie hoger blz. 2: de reductionist zal de dansbeweging, te lang laten, trachten te herleiden tot fysicale en chemische reacties op prikkels (met inschakeling van het zenuwstelsel e.d.m.); zodoende schaaft hij het peilverschil tussen de brownse beweging en de disco- en punkdansbeweging af, naar beneden toe; de holist, daarentegen, tekent scherp het realiteitstype en -peil van de menselijke gedraging af tegen de brownse beweging van stuifmeeldeeltjes;

Gevolg: twee verschillende benaderingswijzen met twee verschillende abducties en verificaties,

De ene de natuurwetenschappelijke' verklaring (wat Dilthey 'Erklären' zou geheten hebben), de andere de 'geesteswetenschappelijke' verklaring (wat Dilthey 'verstehen', begrijpen, zou geheten hebben) genoemd. Volgens Kurtz' 'kductieve' opvatting vullen de reductionistische en de holistische mekaar aan,- wat ook wij geloven.

(3) De begrijpende methode.

(i) Eerste aspect; het mee-beleven.

Ik kan aan 'participating observation', aan mee-doende waarneming, doen of internalistisch, d.i. mij met de zaak inlatend, te werk gaan (=/ externalistisch afstandig blijven): ik leef mij b.v. in de sfeer van de disco- en punkdancers in, in de zaal zelf; ik praat met hen; ja, ik dans mee, lees de tijdschriften daaromtrent die de jongeren lezen, enz., dit alles met een minimale 'sympathie' of onvooringenomenheid.

Scherp gezegd: ik deel dezelfde ervaring in *een* gemeenschappelijk deelhebben eraan; ik leef met hen mee, niet enkel uitwendig, maar met hun introspectieve en retrospectieve ervaring ("Weet ge 't nog: wat een prettige dans die avond?). - Zoals Kohnstamm zegt, is ieder taalbeleving reeds een gezamenlijk beleven van meer dan één individu van één zelfde taalinhoud.

(ii) Tweede aspect: begrijpen van de medemens.

a/ Begrijpen is niet 'comprendre, c'est tout pardonner', d.i. medeplichtigheid; de 'identificatie' gaat niet zover dat zij geen eigen evaluatie of waardeoordeel meer heeft; ik zie wel, om met Schopenhauer te spreken, de dansers in de zaal als 'Ich-noch-einmal' (ik-nog eens), zeker niet als puur 'Nicht-Ich' (ik niet), maar toch is er afstandigheid.

b/ Begrijpen is meer dan pure beleving: zij is, behalve waarneming in de doffe zin, perceptie, ook nog 'apperceptie', d.i. situerend waarnemen; d.w.z. ik situeer het fenomeen, waaraan ik mee doe, in een breder kader, als lid van een verzameling, als onderdeel van een systeem (het is b.v. een tijdsfenomeen (onderdeel van de subcultuur der jeugd), een soort dans (particulier geval van een algemeen verschijnsel 'dans');

Gevolg: niet enkel neem ik afstand van de dansers, doch ook van mijzelf; indien ik immers geen afstand neem van mijzelf, dan kan ik in zelfbedrog vervallen (net zoals menig jong mens meegesleept wordt met de 'roes' van de disco- en punksfeer, zonder enige reflectieve weerstand). 'Begrijpen' is immers kennisverwerving en niet zalig opgaan in.

Technisch uitgedrukt: om *een* systeem, disco- en punkdans geheten, DPD, te verklaren (en de verklaring ervan te verifiëren door inductie), ga ik niet enkel in op DPD, doch allereerst op mijzelf, I (en wat daarin omgaat aan gelijkends op systeem DPD): via systeem I (ik zelf) 'ken' verklaar, verifieer ik systeem DPD, terwijl ik ook direct DPD waarneem.

(4) *Vergelijking:*

(i) De naamgeving, beleving, wezens- en verbandbeschrijving, die het fenomenologisch schouwen uitmaakt van de eigen beleving, is hier aanwezig; met of zonder de correctieve zijde;

(ii) De hermeneutische duiding van expressie is hier, zijdelings, aanwezig in het waarnemen van het gedrag van, de (mede)dansers (hoe zij lachen, met wie zij dansen, wat zij drinken, enz.);

(iii) De vier stadia van het experimentele gedrag, namelijk waarneming, beschrijving via termen, hypothese (op zeker ogenblik vorm ik mij een (voorlopig) idee en verklaring van het systeem DPD), verificatie (ik word gewaar mettertijd of mijn abductieve hypothetische visie op het fenomeen DPD juist is), zijn hier, op hun wijze, aanwezig. Gevolg: een aantal mensen herleiden de begrijpende methode tot één van de drie voornoemde.

Toch gaat dit niet op, althans niet helemaal.

De begrijpende methode heeft, behalve de vooropstellingen (axiomata, a-priori's, uitgangspunten) van de drie voorgaande methodes, één aspect dat specifiek is, namelijk de wezensgelijkheid van mijn (innerlijke en participerende) ervaring van de dansers (systeem DPD).

De fenomenoloog 'is' reflexief identisch met zichzelf en zijn eigen introspectief - retrospectieve ervaring (het bewustzijn is steeds zelfbewustzijn te midden van het bewustzijn van de rest);

De hermeneut 'is' de tekens niet die hij duidt: zij zijn *een* object, dat hij waarneemt en 'vermittelt'

Hegel's term om duiden aan te duiden -; er is geen wezensgelijkheid, natuurlijk;

De experimentator 'is' niet zijn object van, onderzoek; hij voelt er zich ook niet wezenlijk mee, althans niet in zijn methode zelf (die het publieke en operationele onderstreept).

Besluit: met de fenomenologische methode is er de grootste gelijkenis; de begrijpende methode is tenslotte een soort fenomenologie van de medemens in zijn innerlijke wereld, mogelijk op grond van wezensgelijkenis; met de andere methoden is er, natuurlijk, gelijkenis: de begrijpende methode is een kennis verwervende methode als zij, maar zowel de fenomenologische directheid als, vooral, de wezensgelijkheid met het kennisobject zijn er niet in de hermeneutische en in de experimentele methode (tenzij zij, per toeval, ineen lopen).

Opm.- Er is ook *een* geval van begrijpen, waar geen strikte wezensgelijkheid aan het werk is: er zijn mensen die een merkwaardig (telepathisch inleven van dieren of zelfs planten of voorwerpen hebben (men denke aan de druggebruikers die een steen heel anders zien en a.h.w. identisch met de 'ziener'; vooral sensitieven en helderwaarnemenden 'identificeren' zich met hun kenobject. Ook dat is begrijpen.

A. T'Jampens, 9730
Nazareth.